

Леонова Н.С.,

методист Центру організаційно-методичного

супроводу розвитку обдарованості

Донецького облППО

Здібності та задатки як базові чинники обдарованості

Обдарованість - поєднання трьох компонентів: мотивації, орієнтованої на виконання завдання; видатних розумових здібностей і креативності.

(Дж.Рензуллі)

Важливою характеристикою особистості є **здібності** (обдарування, талант; природний нахил) – індивідуально - психологічні особливості людини, що виявляються в діяльності і є умовою успіху. Здібності тісно пов'язані зі знаннями, уміннями і навичками людини, забезпечуючи їх швидке надбання, закріплення й ефективне застосування на практиці.

Багатоаспектна проблема розвитку здібностей завжди актуальна і в повній мірі не вирішена. Вирішуючи проблему, перш за все слід врахувати, що реальним предметом дослідження є діяльність і поведінка людини. Як і усі індивідуально-психологічні особливості, здібності не отримуються людиною в готовому вигляді, а формуються протягом життя і діяльності.

Значна роль в процесі своєчасного виявлення рис дитячої обдарованості, розвитку та формування особистості її носія, належить батькам. Саме батьки першими помічають обдарованість дитини, хоча це не завжди легко зробити, оскільки не існує якогось стереотипу обдарованості - кожна дитина проявляє свої здібності по-своєму.

Здібності, як елемент обдарованості, тісно пов'язані з загальною спрямованістю особистості. В.Чудновський зазначає, що співвідношення

спрямованості особистості й рівня здібностей неоднозначне: високий рівень здібностей суттєво впливає на стиль поведінки та формування особистості. Ще більше значення має факт, що розвиток здібностей чималою мірою визначається умовами виховання, які або сприяють розкриттю здібностей, або, навпаки, призводять до того, що здібності не реалізуються. В основі однакових досягнень за умов виконання певної діяльності можуть бути різні здібності. Водночас одна й та сама здібність може бути умовою успіху різних видів діяльності. Це забезпечує можливості широкої компенсації здібностей. Важливими чинниками процесу навчання і виховання є сензитивні періоди, найсприятливіші для становлення здібностей [9, с.37- 45].

Природною основою формування здібностей є **задатки** – вроджені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи, мозку, органів почуттів і руху. За визначенням Б.М.Теплова, здібності - це задатки в розвитку [7, с.106]. Задатки багатозначні. На основі одних і тих же задатків можуть розвинути різні здібності.

Більшість сучасних вітчизняних дослідників схиляється до думки, що основою обдарованості є **здібності**, які є умовою успішного, високоякісного виконання людиною певної діяльності і зумовлюють різницю оволодіння потрібними для неї знаннями, вміннями та навичками. Ступенями розвитку здібностей є обдарованість, талант і геніальність. І якщо геніальність – це доля небагатьох, то здібностями до певних видів діяльності і здатністю до творчості може і повинен оволодіти кожний (див. модель 1).

Модель 1. Ступені розвитку здібностей дитини.

У розвитку здібностей прийнято розрізняти кілька типів:

- обдарованість;
- талант;
- геніальність.

Загальну здібність називають терміном **«обдарованість»**. Поняття **«обдарований»** походить від слова «дарунок». Тому у психіці обдарованої дитини є дещо «подароване» природою. Російський психолог і філософ С.Л. Рубінштейн стверджував: «Під обдарованістю на відміну від спеціальних здібностей або дарувань, розуміють загальну даровитість; у зарубіжній літературі її зазвичай ототожнюють з інтелектом» [4, с.536].

Обдарованою, розумною, прийнято вважати людину, яка була здібною до досягнень, може знайти цікавий, несподіваний вихід із складної ситуації, створити щось нове, легко набуває нових знань, робить те, що іншим не під силу. За таких умов найбільш вдале, на мою думку, поняття обдарованості, запропоноване психологом К.К.Платоновим. *«Обдарованість»* - це генетично обумовлений компонент здібностей, що розвивається в певній діяльності або деградує при її відсутності [5, с. 8].

На сьогодні однією з найбільш популярних і прийнятою більшістю фахівців є концепція людського потенціалу американського психолога Джозефа Рензуллі. За словами Дж.Рензуллі, *обдарованість* – високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей, що є передумовою творчих досягнень.[6, с.20-29]

Відповідно до вчення Дж.Рензуллі [6,с.20-29] обдарованість - поєднання трьох характеристик:

- інтелектуальних здібностей (перевищуючих середній рівень);
- творчості;
- наполегливості (мотивація, орієнтована на задачі).

Примітно, що в самій назві своєї теоретичної моделі Дж.Рензуллі використовує не термін «обдарованість», а термін «потенціал»[2]. Це свідчення того, що дана концепція є свого роду універсальна, прийнятою для виявлення талановитих дітей.

На відміну від Дж.Рензуллі, учений-педагог, дослідник М.Фіцула, трактує поняття «обдарованість» як індивідуальну потенціальну своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності [8, с.229].

У вітчизняній і зарубіжній психології виділяють кілька найбільш виявлених типів індивідуальної обдарованості: раціонально-мислительний (необхідний ученим, політикам, економістам); образно-художній (дизайнерам, конструкторам, художникам, письменникам); раціонально-образний (історикам, філософам учителям); емоційно-почуттєвий (необхідний режисерам, літераторам) .

Специфіка розвитку обдарованості кожної дитини полягає в спрямованості інтересів. Подальший розвиток здібностей відбувається в конкретній діяльності. *«Потенційна обдарованість»* дитини по відношенню до різних видів діяльності притаманна багатьом дітям, тоді як *«актуальну обдарованість»* демонструє лише незначна частина дітей. Будь-яка дитина може досягати особливих успіхів у широкому спектрі діяльності, оскільки її психічні можливості надзвичайно пластичні на різних етапах вікового розвитку. Саме сім'я в першу чергу відповідальна за те, щоб дитина повною мірою змогла розвинути свої задатки, якого б рівня вони не були, адже дитячі

роки є найбільш важливими як для розвитку особистості, так і для розвитку інтелекту

То ж, обдарованість у певній діяльності може виникати стихійно й далі розвиватись за сприятливих умов або затухати за несприятливих.

Вищий прояв розвинутих здібностей нерідко різні позначають «*талантом*». **Талант** (гр. *talanton* – вага, міра, рівень здібностей) – поєднання високо розвинутих спеціальних здібностей, яке дає людині змогу створити такі продукти діяльності, що виділяються своєю новизною, досконалістю і мають високу суспільну значущість. Жодна окрема здібність не може бути талантом, навіть якщо вона яскраво виражена і має високий рівень розвитку. Слово «талант» зустрічається ще в Біблії, де має значення міри срібла, яку ледачий раб отримав від господаря за час його відсутності, зарив у землю замість того, щоб пустити в обіг та отримати прибуток (звідси вислів «зарити свій талант у землю»). Талант – це певне поєднання здібностей. Окремо взята, ізольована здібність не може бути аналогом таланту, навіть якщо вона й досягла дуже високого рівня розвитку та яскраво виражена. Наприклад, серед видатних талантів можна назвати :О.С.Пушкіна, О.М. Толстого, Г.Доре, В.Моцарта та ін.). Важливу роль у творчій діяльності відіграють моменти особливого піднесення, так званий стан натхнення, який не випадково називають невід’ємною складовою таланту. Як і здібності, талант є лише можливістю для набуття високої майстерності й великих успіхів у творчості, а творчі досягнення залежать від суспільно-історичних умов життя.

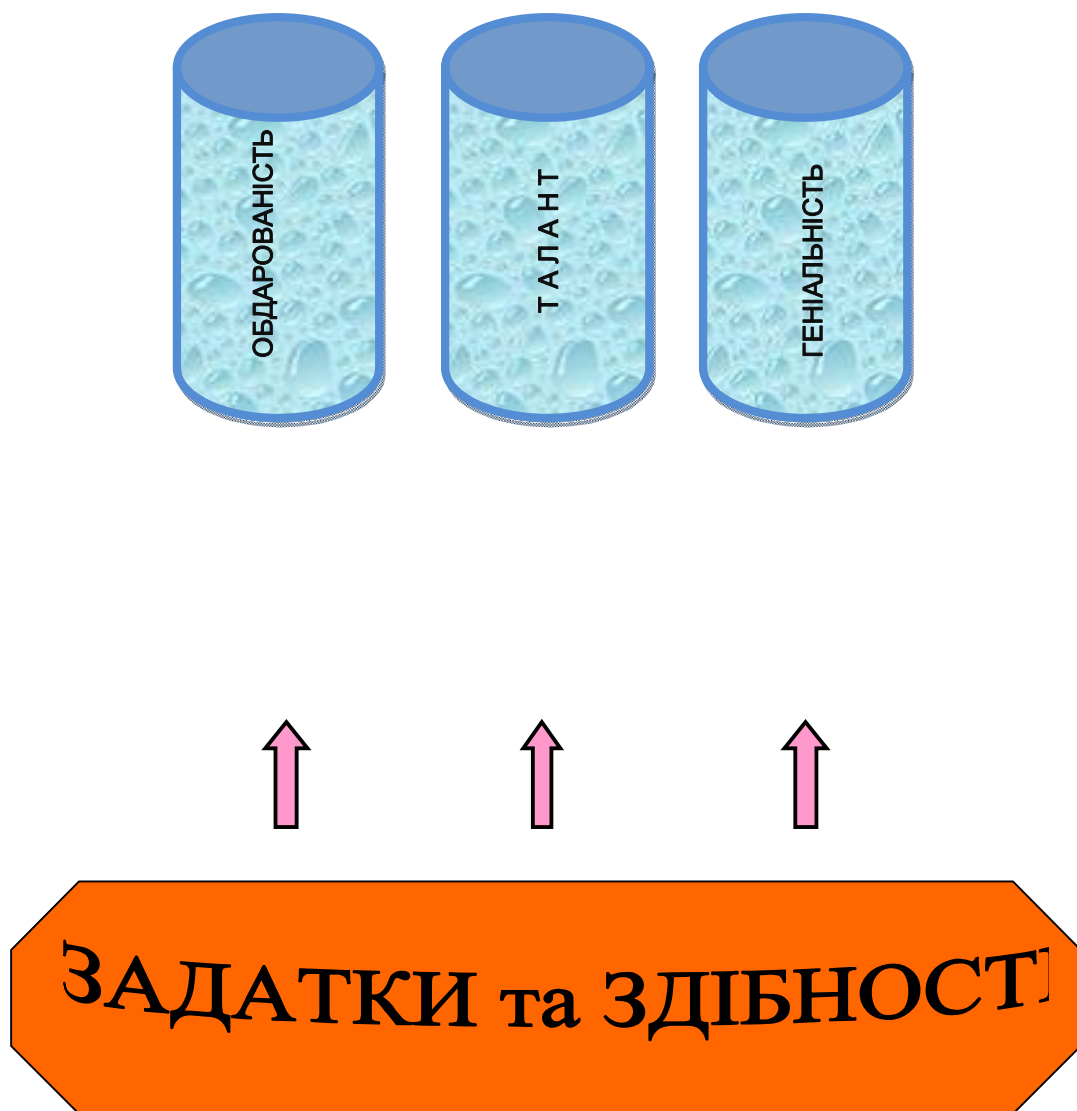
Отже, талант настільки складне сполучення психічних якостей особистості, що не може бути визначений єдиною здібністю. Скоріше, навпаки, відсутність чи слабкий розвиток певної важливої здібності, які входять до складу якостей таланта.

Найвищий щабель розвитку здібностей називають «геніальність».

Геніальність (лат. *genialis* – властивий генієві) - ступінь розвитку здібностей, який дозволяє особі досягти таких результатів творчої діяльності, які складають вагомість в житті суспільства, в розвитку культури, мають історичне значення і створюють нові напрями в науці, мистецтві, техніці. Геній творить самостійно й оригінально, шукаючи відповіді на такі питання, яких інші люди не помічають. Своєю діяльністю геній сприяє прогресивному розвитку всього суспільства. Серед геніїв, можна назвати Арістотеля, Леонардо да Вінчі, М.Ломоносова, А.Ейнштейна, Ю.Гагаріна, В.Вернадського, Д.Менделєєва, Т.Шевченка. Геніям властива надзвичайна творча активність, бережливе ставлення до культурних надбань минулого. Вони швидше за інших усвідомлюють найактуальніші проблеми свого часу і силою свого розуму знаходять нові шляхи їх вирішення.

Таким чином, слід відзначити, що здібності та задатки є базовими чинниками обдарованості. Узагальнюючи вище сказане, необхідно підкреслити, що реалізація здібностей дитини, на думку Дж. Рензуллі, відбувається за допомогою факторів, які сприяють їх розвитку і вдосконаленню (див.модель 2) [10].

Модель 2. Фактори, які сприяють розвитку здібностей дитини.

Проблема здібностей людини - одна з основних теоретичних проблем психології і найважливіша практична проблема. Кожна людина індивідуальна і здібності відбивають її характер. Але здібності залежать від бажання, постійних тренувань і вдосконалення. І якщо у дитини немає бажання або захопленості, то здібності в цьому випадку розвинути не можна. Займаючись розвитком своїх задатків, людина повинна прагнути до того, щоб цей розвиток не був самоціллю. Головне завдання в тому, щоб бути гідною людиною, корисним

членом суспільства. Тому потрібно працювати над формуванням особи, над формуванням її позитивних і, передусім, моральних якостей. Здібності - це тільки одна сторона особи, одна з її психічних властивостей. Обдаровані діти, що відрізняються високим моральним рівнем, принциповістю, моральними почуттями і сильною волею, приносили і приносять величезну користь суспільству.

Література

1. Науково-практичний освітньо-популярний журнал «Обдарована дитина» - №3, - 2011.
2. Научно-теоретическая конференция «Проблемы одарённости учащихся. Виды и современные концепции одаренности». – Витебск: УО «ВОГ ИПК и ПРР и СО», 2008.
3. Регіональні програми : «Надія Донеччини», «Обдарованість», «Обдарована дитина» (робота з обдарованою молоддю).
4. С.Л. Рубінштейн. Основи загальної психології. - СПб.: 1998. – 688 с.
5. Савенков А.И. Одаренный ребенок в массовой школе / М.:Сентябрь, 2001. – 208 с.
6. Социальная педагогика: Курс лекций: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под общ. ред. М.А. Галагузовой. – М.: ВЛАДОС, 2001.
7. Теплов Б.М. Способности и одаренность: Психология индивидуальных различий. – М.:изд-во Московского Университета, 1982.- 404 с.
8. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посібник / М. М. Фіцула. – Вид. 2-ге, випр., доп. – К. : Академвидав, 2006. – 560 с.

9. Чудновский В. Э. Одаренность: дар или испытание / В. Э. Чудновский, В. С. Юркевич. – М. : Знание, 1990. – 80 с.

10. Гончаренко Н.В. Гений в искусстве и науке / Николай Васильевич Гончаренко – М: Искусство, 1991. – 432 с .

Журнал: «УМЛ в сучасній школі» №4